

Εκπαιδευτικά προγράμματα μουσειακής αγωγής: Μία πρόταση για μοντελοποίηση και αξιολόγησή τους

Μ. Στυλιανίδης

Ι. Τα προγράμματα μουσειακής αγωγής

Εξ ορισμού το μουσείο είναι ένας οργανισμός που αποβλέπει στην εξυπηρέτηση και ανάπτυξη της κοινωνίας. Στοχεύοντας προς αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να αξιοποιήσει κάθε ευκαιρία για να ανασπύξει το ρόλο του ως ένα επιπρόσθετο μέσο για εκπαίδευση (ICOM, 1986). Πολύ εύστοχα, το μουσείο μαζί με το σχολείο έχουν χαρακτηριστεί ως δυο πόλοι της ζωής, από τους οποίους ο πρώτος παραπέμπει στο παρελθόν ενώ ο δεύτερος προσβλέπει στο μέλλον (Ζίας, 1994). Ως τέτοιοι αποτελούν από κοινού μια γερό βάση πάνω στην οποία μπορεί να οικοδομηθεί η διάπλαση και διαμόρφωση της προσωπικότητας των νέων.

Αρκετές έρευνες και μελέτες έχουν δείξει τη μεγάλη σημασία της μουσειακής αγωγής στην ευρύτερη εκπαίδευση και ανάπτυξη των μαθητών (Newsom & Silver, 1978· Zeller, 1987· Hooper-Greenhill, 1994). Όπως πολύ περιεκτικά σημειώνει η Marcousi (1973, σ.18): «Η επίσκεψη στο μουσείο γίνεται ένα συναρπαστικό εγχείρημα που εμπεριέχει το στοιχείο της προσωπικής ανακάλυψης. Δεν έχει να κάνει πλέον με λίστες ονομάτων και ημερομηνιών αλλά με το να μαθαίνεις να αναγνωρίζεις κατά τρόπο οπτικό και παραστατικό χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν αιώνες, χώρες και άτομα μεταξύ τους. Αυτή η παραστατική προσέγγιση στη μάθηση αποτελεί μια ξεχωριστή συνεισφορά των μουσείων και ταιριάζει σε όλες τις ηλικίες και σε όλα τα στάδια της ανάπτυξης».

Εδώ και αρκετές δεκαετίες άρχισε να γίνεται πλέον συνείδηση ότι το μουσείο με τον παραδοσιακό τρόπο επίσκεψης γινόταν ένας χώρος απωθητικός και απρόσιτος, κυρίως για τα παιδιά, αφού τον χαρακτήριζε η παθητικότητα. Έτσι, οι διάφοροι φορείς που έχουν άμεση σχέση με τα μουσεία, όπως το International Council of Museums, η UNESCO, εκπαιδευτικοί φορείς αλλά και τα ίδια τα μουσεία έχουν υιοθετήσει μια εναλλακτική πρόταση επίσκεψης. Με βάση την πρόταση αυτή καταβάλλεται μια προσπάθεια σε όλο τον κόσμο τα μουσεία να πάψουν να αποτελούν απλές εκθέσεις αντικειμένων και να πλησιάσουν περισσότερο τον επισκέπτη και το ευρύ κοινό.

Με διάφορες εκδηλώσεις που οργανώνονται μέσα σε αυτά μετατρέπονται σε ένα χώρο ζωντανό και γεμάτο ερεθίσματα για όλους. Ιδιαίτερα γίνεται προσπάθεια να ξυπνήσει το ενδιαφέρον των παιδιών για την ιστορία του πολιτισμού και της τέχνης ώστε αυτά να αισθανθούν την αδιάκοπη συνέχειά του. Μέσα στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσονται εκπαιδευτικά προγράμματα που αποβλέπουν στη δημιουργική επαφή των παιδιών με το χώρο και τα εκθέματα του μουσείου, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά κατά την επίσκεψή τους. Έτσι το Μουσείο μετατρέπεται σε χώρο φιλικό και οικείο, σε ένα χώρο μάθησης μέσα από το παιχνίδι.

Στον διεθνή χώρο βέβαια η δημιουργία παιδικών μουσείων έχει την ιστορία της. Το πρώτο μουσείο για παιδιά ήταν το Children's Museum που δημιουργήθηκε το 1885 στα Μπρούκλιν με υύλλογές σχετικές με τη φυσική ιστορία, την εθνογραφία και τις θετικές επιστήμες. Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, στη Μεγάλη Βρετανία, το Victoria και Albert Museum δημιούργησε ένα εργαστήριο για τα παιδιά που εμπνεόταν από το μουσείο. Το 1920, στη Χάγη δημιουργείται το Μουσείο της Εκπαίδευσης, που λειτουργεί σε συνεργασία με τα σχολεία και στηρίζεται σε ατομικές πρωτοβουλίες και αργότερα στη δημουργία παιδαγωγικών επιτροπών.

Σήμερα στην Ευρώπη και την Αμερική λειτουργούν εκατοντάδες τέτοια μουσεία με αναρίθμητα εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά. Τα μουσεία αυτά διαθέτουν εκπαιδευτικό τμήμα που αναλαμβάνει την οργάνωση επισκέψεων και δραστηριοτήτων σε τέτοιους χώρους. Επίσης αναλαμβάνει την ετοιμασία κατάλληλου υλικού το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά την επίσκεψη των μαθητών στο μουσείο ή μπορεί ακόμα να αποσταλεί στα σχολεία με σκοπό να οργανωθεί καλύτερα η εκπαιδευτική επίσκεψη στο μουσείο. Στην Ελλάδα η προσπάθεια εισαγωγής μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων ξεκίνησε το 1979 από το Μουσείο Μπενάκη και συνεχώς επεκτείνεται σε πολλά μουσεία της Αθήνας και της επαρχίας. Ένα από τα μουσεία που ασχολείται κατεξοχήν με τέτοια εκπαιδευτικά προγράμματα είναι το «Ελληνικό Παιδικό Μουσείο», που λειτουργεί στην Αθήνα από το 1994 με τη στήριξη του Δήμου Αθηναίων.

II. Η ανάγκη για εφαρμογή προγραμμάτων μουσειακής αγωγής

Μια λεπτομερής και σε βάθος ανάλυση και αξιολόγηση των αναγκών, όπως αυτές παρουσιάζονται στα κυριολά δεδομένα, λαμβανομένης μάλιστα υπόψη και της διεθνούς εμπειρίας όσον αφορά τη Μουσειακή Αγωγή, δεν θα άφηνε και πολλά περιθώρια περαιτέρω καθυστέρησης στην εισαγω-

γή της συγκεκριμένης καινοτομίας και στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα. Η διαδικασία ανάλυσης και αξιολόγησης των αναγκών συνιστά ένα βασικό στοιχείο για οποιαδήποτε συστηματική προσέγγιση σε ένα ορθολογιστικό σχεδιασμό (Kaufman, 1988). Επιπρόσθετα, η γνώση των συγκεκριμένων εκείνων αναγκών που επέβαλλαν την εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα είναι πολύ σημαντική και χρήσιμη όχι μόνο για την πληρέστερη κατανόηση του προγράμματος, αλλά και για την αξιολόγησή του. Όπως επισημαίνει ο Borich (2000), πέρα από το γεγονός ότι οι ανάγκες αυτές δίνουν την ώθηση για το πρόγραμμα, συνιστούν και μια μορφή κριτηρίων για αξιολόγηση του προγράμματος. Κατά συνέπεια είναι χρήσιμη μια έστω και εκ των υστέρων προσπάθεια για εντοπισμό τέτοιων ειδών αναγκών. Με βάση λοιπόν όλα τα διαθέσιμα στοιχεία μπορεί κάποιος να υποθέσει ότι την εισαγωγή του συγκεκριμένου προγράμματος Μουσειακής Αγωγής επέβαλαν οι ακόλουθες βασικές ανάγκες:

1. Ανάγκη να μην υστερήσουν τα κυπριόπουλα συγκρινόμενα με τα παιδιά των χωρών στις οποίες εφαρμόζονται για χρόνια παρόμοια προγράμματα.
2. Ανάγκη να συμβαδίζουμε ως κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα με τα ισχύοντα στον ευρωπαϊκό χώρο, λόγω και της επικείμενης ένταξής μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.
3. Ανάγκη για παροχή ευκαιριών και κινήτρων στα παιδιά ώστε να ενισχυθεί περαιτέρω η εκτίμησή τους προς την ιστορική και πολιτισμική μας κληρονομιά, μέσα στις ιδιαίτερες συνθήκες ημικατοχής που αντιμετωπίζει η πατρίδα μας.
4. Ανάγκη να αναπτύξουν τα παιδιά τις ικανότητές τους για παρατήρηση, έρευνα και κατανόηση του φυσικού και τεχνητού κόσμου που μας περιβάλλει.
5. Ανάγκη να εξοικειωθούν τα παιδιά με τον μουσειακό χώρο μέσα από συνθήκες που προσομοιάζουν καλύτερα με το παιχνίδι και τον φυσικό τρόπο που μαθαίνουν τα παιδιά.
6. Ανάγκη να βοηθηθούν τα παιδιά να αναπτύξουν τις εκφραστικές και άλλες δημιουργικές ικανότητές τους.
7. Ανάγκη για ευαισθητοποίηση τόσο των παιδιών όσο και των δασκάλων σε θέματα μουσειακής αγωγής.
8. Ανάγκη για αισθητική καλλιέργεια.
9. Ανάγκη για κατανόηση της πολιτισμικής συνέχειας και καλλιέργεια των πολιτισμικών αξιών.

III. Η εφαρμογή ενός προγράμματος μουσειακής αγωγής στην Κύπρο

Λαμβάνοντας προφανώς πολύ σοβαρά υπόψη τις διεθνείς εξελίξεις και τις ιδιαίτερες ανάγκες που έχουν επισημανθεί πιο πάνω, οι αρμόδιοι του Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού πήραν την απόφαση για εφαρμογή και στα δημοτικά σχολεία της Κύπρου παρόμοιων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων, την Κυπριακή Ομοσπονδία Φίλων των Μουσείων και τη Λαϊκή Τράπεζα, η οποία είναι και ο χορηγός του προγράμματος. Το Τμήμα Αρχαιοτήτων παρέχει τους συγκεκριμένους αρχαιολογικούς χώρους στους οποίους εφαρμόζεται το πρόγραμμα, ενώ το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού εξασφαλίζει το διδακτικό προσωπικό για τις ανάγκες του προγράμματος με την απόσπαση μερικών εκπαιδευτικών που ενεργούν ως μουσειοπαιδαγωγοί στο χώρο των μουσείων. Αυτοί αναλαμβάνουν την εφαρμογή του προγράμματος στον μουσειακό χώρο, χωρίς καμιά παρέμβαση από τους δασκάλους της τάξης που συνοδεύουν τα παιδιά. Οι μουσειοπαιδαγωγοί αναλαμβάνουν επίσης εξ ολοκλήρου το βάρος της ετοιμασίας και οργάνωσης όλου του διδακτικού και εκπαιδευτικού υλικού που απαιτείται.

Η πειραματική εφαρμογή του προγράμματος ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 1996. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε τότε για πρώτη φορά στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Πάφου και κάλυπτε τα παιδιά που φοιτούσαν στη Δ', Ε' και Στ' τάξη των δημοτικών σχολείων της πόλης και επαρχίας Πάφου. Είχε ως στόχο την άντληση πληροφοριών για τη ζωή και τον τρόπο έκφρασης των αρχαίων προγόνων μέσα από τη μελέτη διαφόρων αρχαίων επιγραφών, ειδωλίων και αγαλμάτων. Την επόμενη σχολική χρονιά το πρόγραμμα επεκτάθηκε και στο Μεσαιωνικό Κάστρο Λεμεσού, με αντικείμενο εξερεύνησης τη ζωή στα μεσαιωνικά χρόνια. Από το Σεπτέμβριο του 1999 εφαρμόζεται και στο Κυπριακό Μουσείο στη Λευκωσία με θέμα το χαλκό, καθώς επίσης και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Λάρνακας με θέμα τη θάλασσα, καλύπτοντας τα παιδιά που φοιτούν στη Στ' τάξη.

Η φιλοσοφία που διέπει το όλο πρόγραμμα σχετίζεται με την προσπάθεια να καταστεί η επίσκεψη στο μουσείο μια ευχάριστη και διασκεδαστική εμπειρία, προσαρμοσμένη στις ανάγκες και τις δυνατότητες των παιδιών, υιοθετώντας προσεγγίσεις βιωματικής και ενεργητικής μάθησης για εξοικείωση με τον μουσειακό χώρο και για εκτίμηση της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου μας.

Το πρόγραμμα βέβαια δεν σταματά με την ολοκλήρωση της εκπαιδευτι-

κής επίσκεψης στο μουσείο. Συνεχίζεται στο χώρο του σχολείου, όπου την ευθύνη φέρουν τώρα οι δάσκαλοι των τάξεων, οι οποίοι και θα πρέπει να οργανώσουν κατάλληλες μαθησιακές συνθήκες για τους μαθητές, με στόχο την ευβάθυνση, την επέκταση και τη δημιουργική έκφραση με βάση τα βιώματα που είχαν στον μουσειακό χώρο. Βοηθητικές για το σκοπό αυτό είναι οι σχετικές οδηγίες και ιδέες για δραστηριότητες με τις οποίες εφοδιάζουν τα σχολεία οι αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί.

IV. Πρόταση για μοντελοποίηση του προγράμματος

Με βάση την περιγραφή του προγράμματος που προηγήθηκε και με στόχο την πληρέστερη κατανόηση του υπό αξιολόγηση προγράμματος, για να καταστεί έτσι πιο εμφανές το τι πρέπει να αξιολογηθεί στο τέλος, επιχειρείται στη συνέχεια μια ανάλυση της δομής του συγκεκριμένου Προγράμματος Μουσειακής Αγωγής (ΠΜΑ). Η ανάλυση αυτή επιτυγχάνεται με τη βοήθεια της μεθόδου που είναι γνωστή ως Μοντελοποίηση Προγραμμάτων ή Τεχνική της Δομικής Ανάλυσης (Program Modeling ή Structural Decomposition), όπως αυτή επινοήθηκε και εφαρμόστηκε από τον καθηγητή Gary Borich του University of Texas at Austin (Borich & Jemerlka, 1982· Borich & Deborah, 1988· Borich & Klinzing, 1984, 1984· Πασιαρδής, 1996). Η μοντελοποίηση αυτή δημιουργεί μια εσοπτική εικόνα του προγράμματος μέσα από μια σειρά σχεδιαγραμμάτων, το καθένα από τα οποία συνοδεύεται με σύντομα σχόλια που επεξηγούν τα κυριότερα σημεία. Έτσι επιτυγχάνεται μια εννοιολογική αναπαράσταση του προγράμματος η οποία κινείται από το πλέον γενικό επίπεδο στο επίπεδο λεπτομέρειας που χρειάζεται για την εφαρμογή του προγράμματος. Με τον τρόπο αυτό προκύπτουν τα βασικά δομικά στοιχεία του προγράμματος και προσδιορίζονται έτσι οι βασικές κατευθύνσεις της αξιολόγησης.

Στο σχεδιάγραμμα 1 που ακολουθεί παρουσιάζεται το ΠΜΑ στο πιο γενικό του επίπεδο, το οποίο συμπεριλαμβάνει τέσσερα βασικά στοιχεία: τις εισδοχές, τον βασικό σκοπό, τους περιορισμούς ή παρεμβολές και τα γενικά αποτελέσματα.

ΠΑΡΕΜΒΟΛΕΣ

Οι δυνατότητες και η περσθήκη των μαθητών
 Οι διδακτικές ικανότητες των εκπαιδευτικών και των μουσικοπαιδαγωγών
 Η ικανότητα των εκπαιδευτικών και των μουσικοπαιδαγωγών για προσφορά καινήτων προς τους μαθητές
 Οι απαιτήσεις των γονιών, των μαθητών και των εκπαιδευτικών απέναντι στη μουσική αγωγή
 Περιορισμένες πηγές (χρόνος, χρηματαδοτήση, χώροι, ενδοτεχνική υποδομή)

ΕΙΣΔΟΧΕΣ

- ✓ Μαθητές Στ' δημοτικού
- ✓ Εκπαιδευτικοί Στ' δημοτικού
- ✓ Αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί ως μουσικοπαιδαγωγοί
- ✓ Διευθυντές των δημοτικών σχολείων
- ✓ Ενδοτμηματική Επιτροπή Μ.Α.
- ✓ Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
- ✓ Τμήμα Αρχαιοτήτων
- ✓ Χρηματοδότηση Ακαδής Τράπεζας
- ✓ Συγκεκριμένοι αρχαιολογικοί χώροι ή μουσεία

Συνεργασία εκπαιδευτικών, μαθητών και κοινοτικών - πολιτιστικών φορέων για καλλιέργεια της μουσικής αγωγής μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα που (1) είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες και τις δυνατότητες των μαθητών και (2) προάγουν την ενεργητική και βιωματική μάθηση

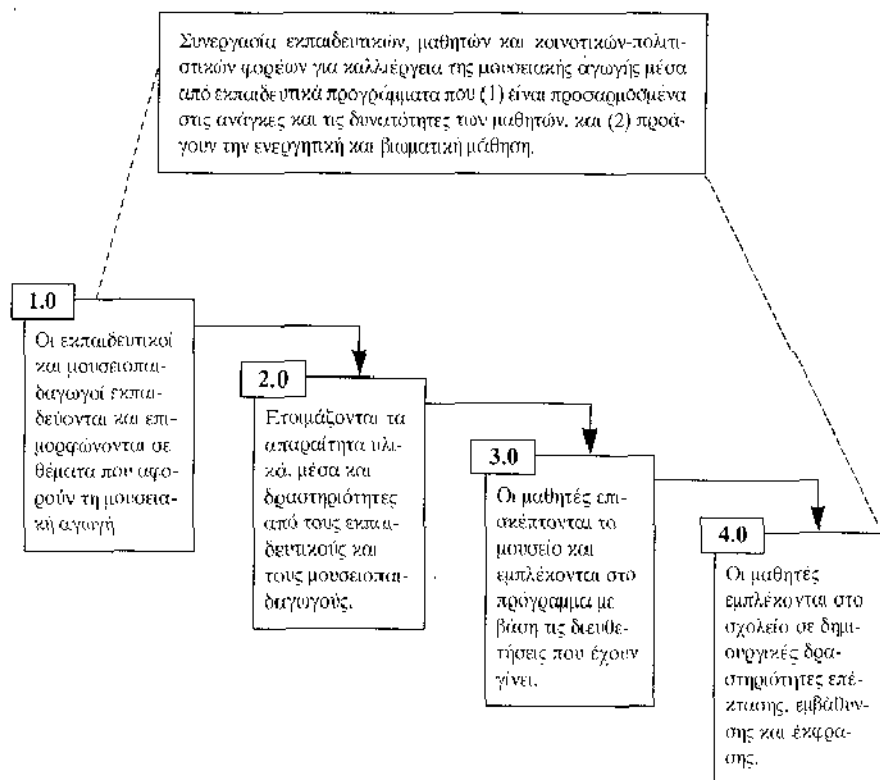
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Οι μαθητές:
- ✓ Γνωρίζουν τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής τους
 - ✓ Προσδιορίζουν ιστορικά τη δημιουργία των αρχαιολογικών χώρων
 - ✓ Εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους με έννοιες που σχετίζονται με τα μουσεία και τα εκθέματά τους
 - ✓ Εξασκούνται με τον μουσικό χώρο
 - ✓ Μαθαίνουν πώς να συμπεριφέρονται μέσα στο μουσείο
 - ✓ Εξασκούνται στην ανάγνωση των πινακίδων που συνοδεύουν τα εκθέματα
 - ✓ Εκτιμούν την πολιτισμική μας κληρονομιά
 - ✓ Εμφραζονται δημιουργικά με βάση τα βιώματά τους στον μουσικό χώρο

Σχεδιάγραμμα 1. Ο σκοπός, οι εισδοχές, οι περιοριστικοί παράγοντες και τα γενικά αποτελέσματα του ΠΜΑ

Το σχεδιάγραμμα 1 παρουσιάζει το πρώτο γενικό επίπεδο ανάλυσης του ΠΜΑ. Το κεντρικό τετράγωνο παρουσιάζει το γενικό σκοπό του προγράμματος, δηλαδή τη συνεργασία εκπαιδευτικών, μαθητών και διαφόρων κοινωνικών-πολιτιστικών φορέων (Τμήμα Αρχαιοτήτων, Λαϊκή Τράπεζα, Φίλοι Μουσείου) για καλλιέργεια της μουσειακής αγωγής μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα που (1) είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες και τις δυνατότητες των μαθητών, και (2) προάγουν την ενεργητική και βιωματική μάθηση. Στα αριστερά παρουσιάζονται οι εισδοχές του προγράμματος που είναι βασικά οι εκπαιδευτικοί, οι εκπαιδευτές που αποσπώνται για το σκοπό αυτό ως μουσειοπαιδαγωγοί, οι μαθητές της Στ' τάξης, η χρηματοδότηση, οι μουσειακοί χώροι και οι διάφοροι εμπλεκόμενοι φορείς. Τα αποτελέσματα που εμφανίζονται στην δεξιά πλευρά του σχεδιαγράμματος προσδιορίζουν τα επιθυμητά αποτελέσματα του προγράμματος στη γενική τους μορφή, ενώ όλοι οι παράγοντες που μπορεί να λειτουργήσουν αρνητικά κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του προγράμματος σε σημαντικό βαθμό παρουσιάζονται σαν βέλη πάνω από το τετράγωνο.

Η πρώτη αυτή γενική δραστηριότητα του προγράμματος αναλύεται περαιτέρω στη συνέχεια σε υποδραστηριότητες ή αναλύσεις που παρουσιάζονται με τη μορφή των σχεδιαγραμμάτων που ακολουθούν.

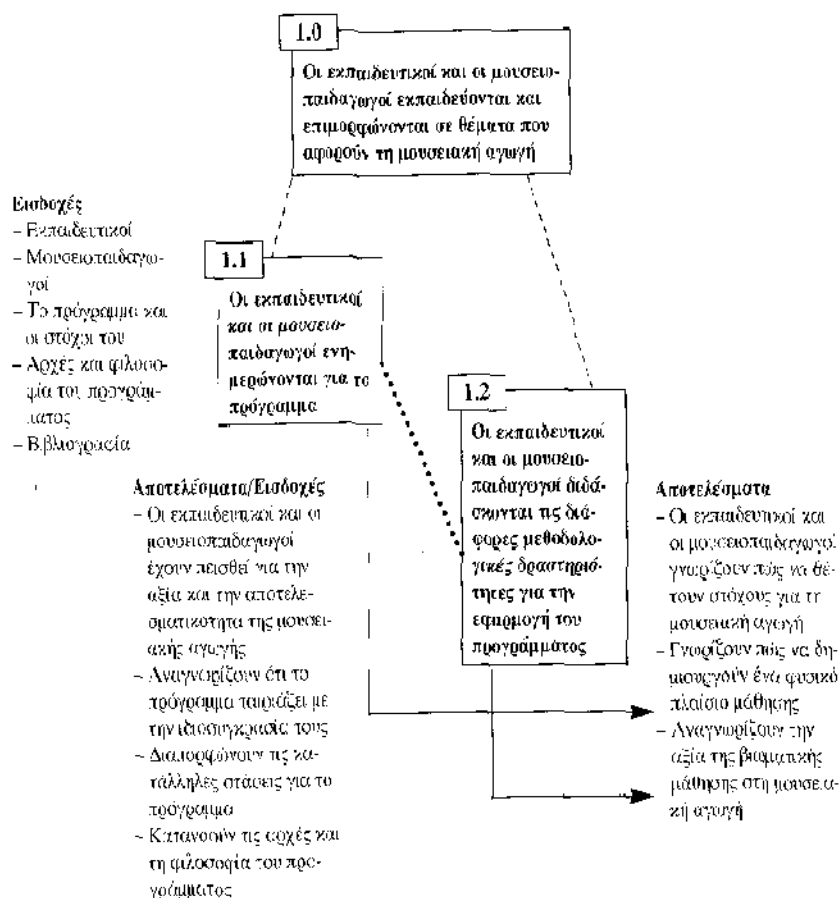

Σχεδιάγραμμα 2. Ο γενικός σκοπός και οι τέσσερις κύριες δραστηριότητες του προγράμματος

Στο σχεδιάγραμμα 2 παρουσιάζονται οι πρωταρχικές δραστηριότητες του όλου προγράμματος. Όπως φαίνεται από τα βέλη που ενώνουν το κάθε τετράγωνο, η πρώτη δραστηριότητα είναι προαπαιτούμενο για τη δεύτερη, η δεύτερη είναι προαπαιτούμενο για την τρίτη κ.ο.κ. Η πρώτη δραστηριότητα αφορά την εκπαίδευση και επιμόρφωση σε θέματα φιλοσοφίας, διδακτικής και οργάνωσης της μουσειακής αγωγής τόσο των δασκάλων των μαθητών της Στ' τάξης όσο και των εκπαιδευτικών που θα αποσπασθούν ως μουσειοπαιδαγωγοί για τις ανάγκες του προγράμματος. Η δεύτερη δραστηριότητα αναφέρεται στην ετοιμασία όλων εκείνων των απαραίτητων μέσων, υλικών και δραστηριοτήτων για τις ανάγκες του προγράμματος, ενώ η τρίτη δραστηριότητα σχετίζεται με την εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος μέσα στον μουσειακό χώρο. Η τέταρτη δραστηριότητα αφορά την περαιτέ-

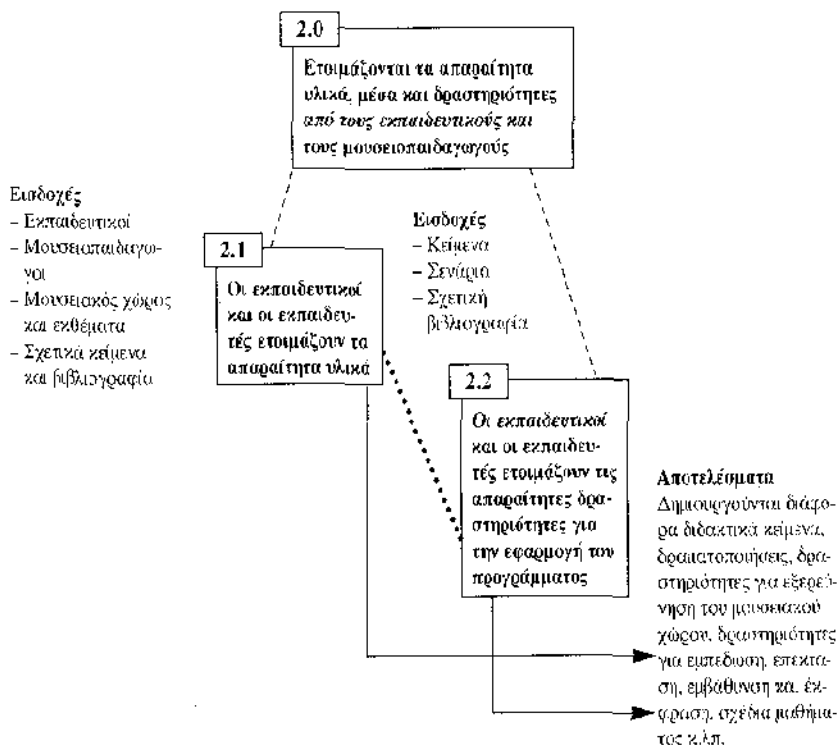
ρω εργασία των παιδιών στο σχολείο ως αποτέλεσμα της επίσκεψής τους στο μουσείο, με δημιουργικές δραστηριότητες επέκτασης, εμβάθυνσης και έκφρασης.

Αυτές οι τέσσερις πρωταρχικές δραστηριότητες αποτελούν ένα πρώτο επίπεδο ανάλυσης του προγράμματος. Για μια πληρέστερη όμως κατανόηση των πολλαπλών αποτελεσμάτων και του τρόπου με τον οποίο συνδέονται οι δραστηριότητες μεταξύ τους σκιαγραφείται στη συνέχεια μια πιο λεπτομερή παρουσίαση της δυναμικής του προγράμματος. Τα επόμενα τέσσερα σχεδιαγράμματα παρουσιάζουν ακριβώς αυτές τις τέσσερις πρωταρχικές δραστηριότητες σε μεγαλύτερη λεπτομέρεια ανάλυσης.

Σχεδιάγραμμα 3. Οι δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και μουσειοπαιδαγωγών

Στο παραπάνω σχεδιάγραμμα φαίνεται ότι η εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και των μουσειοπαιδαγωγών χωρίζεται σε δύο επιμέρους δραστηριότητες. Η πρώτη αφορά την ενημέρωση των εκπαιδευτικών για το πρόγραμμα και τις αξίες του και η δεύτερη την ενημέρωσή τους πάνω στις διάφορες μεθοδολογικές προσεγγίσεις για την εφαρμογή του προγράμματος. Οι εισδοχές για τη δραστηριότητα 1.1. είναι οι εκπαιδευτικοί της Στ' τάξης, οι εκπαιδευτικοί που θα αποσπασθούν ως μουσειοπαιδαγωγοί στους μουσειακούς χώρους, οι αρχές και η φιλοσοφία του προγράμματος, καθώς και η σχετική ελληνική και ξένη βιβλιογραφία. Τα αποτελέσματα αυτής της δραστηριότητας είναι οι εκπαιδευτικοί που έχουν πειστεί για την αξία και την αποτελεσματικότητα της μουσειακής αγωγής, που αναγνωρίζουν ότι το πρόγραμμα ταιριάζει με την ιδιοσυγκρασία τους και που κατανοούν τις αρχές και τη φιλοσοφία του προγράμματος. Αυτά τα δυνητικά ή διάμεσα αποτελέσματα γίνονται οι εισδοχές για την επόμενη δραστηριότητα (1.2) του πρώτου επιπέδου. Τα αποτελέσματα της δραστηριότητας αυτής που παρουσιάζονται στο σχεδιάγραμμα αποτελούν το σύνδεσμο με την επόμενη κύρια δραστηριότητα που είναι η προετοιμασία των απαραίτητων υλικών και δραστηριοτήτων για την υλοποίηση του προγράμματος. Η ανάλυση της δραστηριότητας αυτής φαίνεται στο σχεδιάγραμμα 4 που ακολουθεί.

Σχεδιάγραμμα 4. Οι δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της ετοιμασίας των απαραίτητων μέσων και υλικών

Στο επίπεδο της ετοιμασίας των απαραίτητων μέσων και υλικών για το πρόγραμμα έχουμε πάλι δύο υποδραστηριότητες. Η μία αφορά την ετοιμασία των υλικών και η άλλη την ετοιμασία των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για την υλοποίηση του προγράμματος. Οι εισδοχές είναι στην περίπτωση αυτή οι εκπαιδευτικοί που έχουν πλέον επιμορφωθεί και πεισθεί για την αξία του προγράμματος.

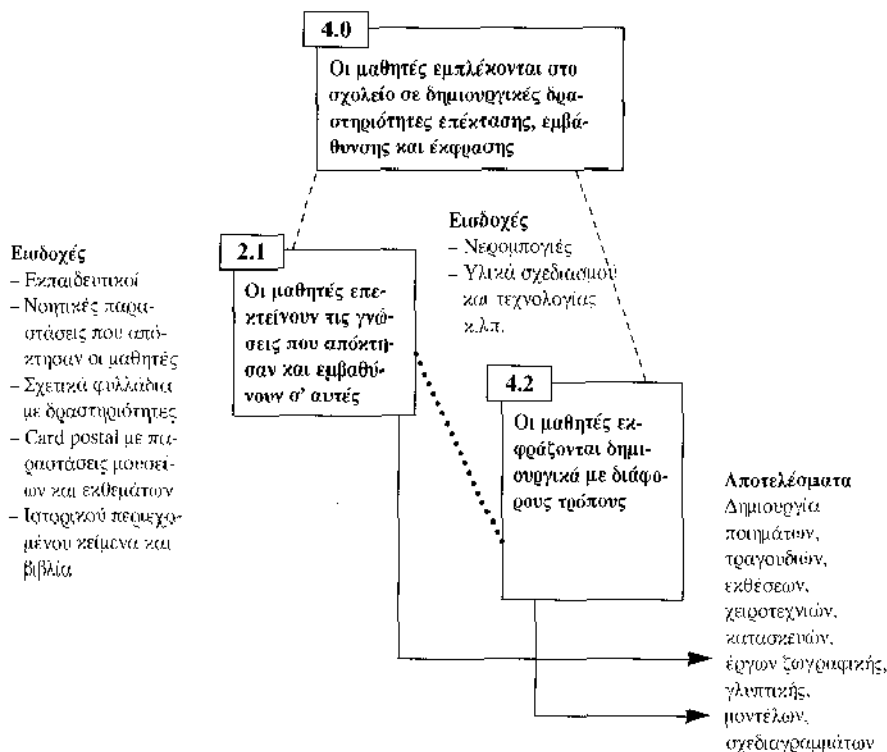
Οι δυο αυτές υποδραστηριότητες οδηγούν στην ετοιμασία διαφόρων διδακτικών κειμένων, σχεδίων μαθήματος, κειμένων για δραματοποίηση και υπόδυση ρόλων, δραστηριοτήτων αναζήτησης και εξερεύνησης του μουσειακού χώρου και δημιουργικών δραστηριοτήτων επέκτασης, εμβάθυνσης και έκφρασης.

Η επόμενη δραστηριότητα που είναι και η πιο εκτενής παρουσιάζεται στο Σχεδιάγραμμα 5.

Στο παραπάνω σχεδιάγραμμα υπάρχουν τέσσερις υποδραστηριότητες. Στην πρώτη οι μαθητές ενημερώνονται από πριν για την επίσκεψή τους στο μουσείο. Υπάρχουν μερικές εισδοχές όπως είναι τα διάφορα ενημερωτικά κείμενα, οι μαθητές οι εκπαιδευτικοί κ.λπ. Κάτω από το ορθογώνιο 3.1 παρουσιάζονται ορισμένα αποτελέσματα (ψυχολογική προετοιμασία μαθητών, ενημέρωση για τις λεπτομέρειες του προγράμματος, ετοιμότητα) τα οποία αποτελούν ταυτόχρονα τις εισδοχές για την επόμενη δραστηριότητα (3.2), η οποία επίσης έχει τις δικές τις ειδικότερες εισδοχές (πλινθίδες εκθεμάτων, εκθέματα, χώρος μουσείου κ.λπ.).

Ακολουθεί η ξενάγηση των μαθητών στον μουσειακό χώρο (3.2). Τα αποτελέσματα (τα οποία αποτελούν και εισδοχές για την επόμενη δραστηριότητα) είναι ότι οι μαθητές αποκτούν νέες παραστάσεις και εμπειρίες, νέο λεξιλόγιο, εξοικειώνονται με τον μουσειακό χώρο και τα εκθέματα κ.ο.κ. Η τρίτη υποδραστηριότητα (3.3) έχει επίσης και τις δικές της ιδιαίτερες εισδοχές, που είναι τα συγκεκριμένα συλλάδια με τις δημιουργικές δραστηριότητες. Τέλος, ακολουθεί η τελευταία υποδραστηριότητα (3.4), στην οποία εισδοχές είναι τα διάφορα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν για τις εικαστικές δημιουργίες αλλά και τα αποτελέσματα της προηγούμενης υποδραστηριότητας. Στο τέλος προκύπτουν τα τελικά αποτελέσματα της δραστηριότητας 3.0, όπως είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με νέες έννοιες, ο εμπλουτισμός των ιστορικών γνώσεων, η εξοικείωση με τον μουσειακό χώρο και ο σεβασμός του, η συνειδητοποίηση της πολιτισμικής κληρονομιάς, η εικαστική δημιουργία κ.λπ.

Ακολουθεί το σχεδιάγραμμα 6, στο οποίο αναλύονται οι δραστηριότητες στο σχολείο μετά από την επίσκεψη στον μουσειακό χώρο.

Σχεδιάγραμμα 6. Οι δραστηριότητες μετά την επίσκεψη στο μουσείο

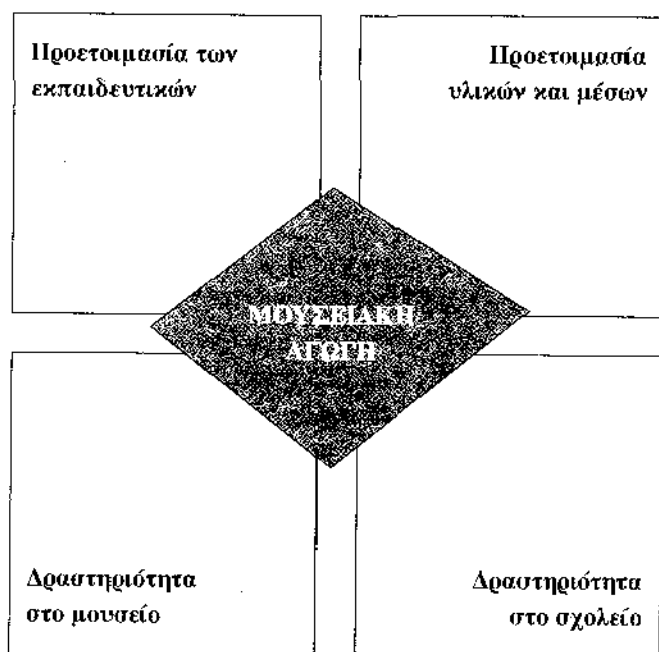
Στο σχεδιάγραμμα 6 η εμπλοκή των μαθητών σε δραστηριότητες επέκτασης, εμφάνισης και έκφρασης χωρίζονται σε δυο αυτόνομες υποδραστηριότητες. Στην πρώτη (4.1) οι μαθητές εμπεδώνουν, επεκτείνουν και εμβαθύνουν στις γνώσεις που απόκτησαν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής επίσκεψης στο μουσείο, ενώ στη δεύτερη (4.2) εκφράζονται με διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες. Και οι δυο αυτές υποδραστηριότητες λαμβάνουν χώρα μέσα στο σχολείο και έχουν ως αφορμή τους την εκπαιδευτική επίσκεψη στο μουσείο και τα όσα προηγήθηκαν. Τα αποτελέσματα αναφέρονται στη δημιουργία σχετικών ποιημάτων, εκθέσεων, χειροτεχνιών, κατασκευών, ζωγραφιών, μοντέλων κ.λπ.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται το Σχεδιάγραμμα 7, στο οποίο φαίνονται συνοπτικά και εποπτικά οι απαραίτητες δραστηριότητες που χρειάζονται για να ολοκληρωθεί το πρόγραμμα στο σύνολό του.

Με βάση την ανάλυση της δομής του συγκεκριμένου προγράμματος προέκυψαν τα ακόλουθα τέσσερα βασικά δομικά συστατικά του ΠΜΑ, τα οποία και οριοθετούν τις βασικές κατευθύνσεις της αξιολόγησης. Τα δομικά αυτά στοιχεία είναι τα ακόλουθα:

1. Οι εκπαιδευτικοί και οι μουσειοπαιδαγωγοί εκπαιδεύονται και επιμορφώνονται σε θέματα που αφορούν τη μουσειακή αγωγή.
2. Ετοιμάζονται τα απαραίτητα υλικά, μέσα και δραστηριότητες από τους εκπαιδευτικούς και τους μουσειοπαιδαγωγούς.
3. Οι μαθητές επισκέπτονται το μουσείο και εμπλέκονται στο πρόγραμμα με βάση τις διευθετήσεις που έχουν γίνει.
4. Οι μαθητές εμπλέκονται στο σχολείο σε δημιουργικές δραστηριότητες επέκτασης, εμβάθυνσης και έκφρασης.

Τα τέσσερα αυτά δομικά στοιχεία του προγράμματος, που είναι πολύ σημαντικά τόσο για την κατανόηση του ίδιου του προγράμματος όσο και για την αξιολόγησή του, παρουσιάζονται κατά τρόπο εποπτικό και συνοπτικό στο επόμενο σχεδιάγραμμα.

Σχεδιάγραμμα 8. Τα τέσσερα δομικά στοιχεία του ΠΜΑ.

V. Επιμέρους ερωτήματα αξιολόγησης

Τα τέσσερα δομικά στοιχεία του συγκεκριμένου ΠΜΑ τα οποία προέκυψαν μέσα από τη μοντελοποίηση και δομική ανάλυση του προγράμματος που προηγήθηκε μπορούν να αποτελέσουν και τους βασικούς τομείς γύρω από τους οποίους θα κινηθεί η αξιολόγηση του προγράμματος. Οι τέσσερις αυτοί τομείς αναλύονται περαιτέρω στη συνέχεια σε επιμέρους εξειδικευμένα ερωτήματα αξιολόγησης του προγράμματος. Τα ερωτήματα αυτά παρουσιάζονται ανά τομέα.

Προετοιμασία των εκπαιδευτικών

1. Σε ποιο βαθμό ήταν καταρτισμένοι στο συγκεκριμένο αντικείμενο οι επιμορφωτές;
2. Πόσο επαρκής ήταν ο χρόνος επιμόρφωσης;
3. Σε ποια έκταση ήταν επιστημονικά τεκμηριωμένο το περιεχόμενο της επιμόρφωσης;
4. Σε ποιο βαθμό επιτεύχθηκε σύζευξη της θεωρίας με την πράξη;
5. Σε ποια έκταση εξασφαλίστηκε η αναγκαία υλικοτεχνική υποδομή;
6. Σε ποιο βαθμό είχαν παρωθηθεί οι επιμορφωόμενοι (εσωτερικά ή εξωτερικά) για να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα;
7. Σε ποιο βαθμό έχει αναπτυχθεί η θετική στάση των επιμορφωμένων απέναντι στη μουσειακή αγωγή;
8. Πόσο έτοιμοι είναι οι εκπαιδευτικοί και οι μουσειοπαιδαγωγοί να σχεδιάζουν και να εφαρμόζουν με επάρκεια δραστηριότητες που προάγουν τη μουσειακή αγωγή;
9. Πόσο ικανοποιητικές ή όχι κρίνονται οι υποτροφίες για πανεπιστημιακή κατάρτιση ή μετεκπαίδευση που παρέχονται για στέλεχη στη μουσειακή αγωγή;
10. Σε ποιο βαθμό το κόστος του προγράμματος επιμόρφωσης δικαιολογείται από τα αποτελέσματα;

Προετοιμασία υλικών και μέσων

1. Σε ποια έκταση έχει αναπτυχθεί συγκεκριμένο αναλυτικό πρόγραμμα;
2. Πόσο επαρκώς στελεχωμένη είναι η ομάδα συνεχούς καθοδήγησης και στήριξης του προγράμματος;
3. Πόσο αποτελεσματικοί και ευέλικτοι είναι οι μηχανισμοί ετοιμασίας των κατάλληλων υλικών και μέσων;

4. Σε ποιο βαθμό νιώθει ο δάσκαλος ότι έχει συνεχή στήριξη στην εφαρμογή του προγράμματος;
5. Έχουν ετοιμαστεί οδηγοί δασκάλων και πόσο χρήσιμοι είναι αυτοί;
6. Σε ποια έκταση έχουν παραχθεί εξειδικευμένα βιβλία με δραστηριότητες για μαθητές;
7. Σε ποια έκταση έχει παραχθεί άλλο συμπληρωματικό διδακτικό υλικό και σχετικά εποπτικά μέσα;
8. Ποιος είναι ο βαθμός καταλληλότητας των δοκιμίων αξιολόγησης επιτευγμάτων που έχουν ετοιμαστεί;
9. Πόσο ικανοποιητικός κρίνεται ο εξοπλισμός των σχολείων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές και κατάλληλο λογισμικό στη μουσειακή αγωγή;
10. Πόσο ικανοποιητικός θεωρείται ο εμπλουτισμός των βιβλιοθηκών με σχετικά βιβλία τόσο για τους μαθητές όσο και για τους δασκάλους;

Δραστηριότητα στο μουσείο

1. Σε ποιο βαθμό κρίνεται ότι το μουσείο είναι κατάλληλα διαρρυθμισμένο, ώστε να ικανοποιεί τις ανάγκες των παιδιών;
2. Σε ποια έκταση κρίνεται ότι το μουσείο είναι εξοπλισμένο με σύγχρονα εκπαιδευτικά υποστηρικτικά μέσα;
3. Σε ποιο βαθμό ο χρόνος που έχουν στη διάθεσή τους τα παιδιά είναι αρκετός για να παρατηρήσουν, να ερευνήσουν και να κατανοήσουν τα διάφορα εκθέματα;
4. Σε ποιο βαθμό ο συνολικός χρόνος που έχουν στη διάθεσή τους οι μουσειοπαιδαγωγοί είναι αρκετός για να συμπληρωθούν οι προγραμματισμένες δραστηριότητες;
5. Σε ποιο βαθμό ο δάσκαλος που συνοδεύει τα παιδιά αξιοποιεί κατάλληλα το χρόνο παραμονής του στο μουσείο και προς όφελος των παιδιών;
6. Σε ποιο βαθμό επιτυγχάνονται οι στόχοι των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων;
7. Σε ποια έκταση έχουν εμπλουτίσει οι μαθητές το λεξιλόγιό τους με έννοιες που σχετίζονται με το μουσείο;
8. Πόσο καλά οι μαθητές μαθαίνουν πώς να συμπεριφέρονται μέσα στο μουσείο;
9. Σε ποιο βαθμό αναπτύσσονται συνθήκες και δραστηριότητες τέτοιες που προσομοιάζουν καλύτερα με το παιχνίδι και το φυσικό τρόπο που μαθαίνουν τα παιδιά;

10. Σε ποιο βαθμό επιτυγχάνεται η εξοικείωση των παιδιών με το μουσειακό χώρο και τα εκθέματα;

Δραστηριότητα στο σχολείο

1. Σε ποια έκταση επιτυγχάνεται η κατάλληλη και επαρκής προετοιμασία των παιδιών πριν επισκεφθούν το μουσείο;
2. Σε ποιο βαθμό είναι όλο το διδακτικό προσωπικό του σχολείου ενήμερο για το συγκεκριμένο πρόγραμμα και αναλαμβάνεται συλλογικά η ευθύνη;
3. Σε ποια έκταση εφαρμόζονται στο σχολείο οι δραστηριότητες που προνοούνται μετά την επίσκεψη στο μουσείο;
4. Πόσο ικανοποιητικά το σχολείο αξιολογεί συστηματικά την επίτευξη των στόχων του προγράμματος για τους μαθητές του;
5. Πόσο καλά οι μαθητές γνωρίζουν τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής τους;
6. Σε ποιο βαθμό βοηθούνται οι μαθητές να αναπτύξουν τις εικαστικές και άλλες δημιουργικές ικανότητές τους, με βάση τα βιώματά τους στον μουσειακό χώρο;
7. Σε ποιο βαθμό έχει καλλιεργηθεί ο στόχος για αισθητική καλλιέργεια;
8. Σε ποιο βαθμό έχει επιτευχθεί ο στόχος για ενίσχυση της εκτίμησης των μαθητών προς την ιστορική και πολιτισμική μας κληρονομιά;
9. Σε ποια έκταση οι τελικές εκθέσεις έργων των παιδιών που γίνονται με βάση το πρόγραμμα διακρίνονται για την πρωτοτυπία και την ποιότητα των εκθεμάτων τους, λαμβανομένης βέβαια πάντοτε υπόψη της ηλικίας των μικρών εκθετών;
10. Σε ποιο βαθμό έχει εμπεδωθεί και ενισχυθεί η θετική στάση των παιδιών απέναντι στη μουσειακή αγωγή;

VI. Γενικά ερωτήματα αξιολόγησης

Τα παραπάνω ερωτήματα αξιολόγησης βοηθούν ασφαλώς τον αξιολογητή να αντιληφθεί και να οριοθετήσει το πεδίο της δράσης του κατά έναν τρόπο σαφή και συγκεκριμένο. Τα ερωτήματα αυτά θα αποτελέσουν τον πυρήνα της αξιολόγησης, αφού με βάση αυτά θα καθοριστούν οι μεταβλητές που θα μετρηθούν τελικά, τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν για να μετρηθούν την κάθε μεταβλητή, αλλά και οι διαδικασίες και τεχνικές που θα χρησιμοποιηθούν για την ανάλυση των δεδομένων. Ταυτόχρονα όμως τα πιο πάνω ερωτήματα μπορούν να αποτελέσουν και τη βάση πάνω στην οποία

μπορεί να οικοδομηθεί μια πιο απλή και συνοπτική προσέγγιση αξιολόγησης με τη διατύπωση πιο γενικών ερωτημάτων, στην περίπτωση που μας ενδιαφέρει μια άμεση ανατροφοδότηση για την πορεία και τα αποτελέσματα του προγράμματος. Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τη δόμηση και αναδόμηση του ΠΜΑ, τα συγκεκριμένα ερωτήματα αξιολόγησης που προέκυψαν αλλά και το σχεδιασμό και τις ιδιαίτερες συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε το συγκεκριμένο πρόγραμμα στην Κύπρο, προτείνονται ως βάση για αξιολόγηση του προγράμματος τα ακόλουθα επτά βασικά ερωτήματα αξιολόγησης:

1. Σε ποιο βαθμό το πρόγραμμα τέθηκε σε εφαρμογή όπως είχε σχεδιαστεί;
2. Σε ποιο βαθμό επιτεύχθηκαν οι στόχοι ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του προγράμματος;
3. Ποια είναι τα θετικά στοιχεία που απορρέουν από την εφαρμογή του προγράμματος σύμφωνα με τις απόψεις των εμπλεκόμενων (υπεύθυνοι του προγράμματος, αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί, εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς).
4. Ποια είναι τα αρνητικά στοιχεία που απορρέουν από την εφαρμογή του προγράμματος σύμφωνα με τις απόψεις των εμπλεκόμενων (υπεύθυνοι του προγράμματος, αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί, εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς).
5. Σε ποιους τομείς εντοπίζονται περιορίσια βελτίωσης του προγράμματος σύμφωνα με τις απόψεις των εμπλεκόμενων (υπεύθυνοι του προγράμματος, αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί, εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς).
6. Πώς συγκρίνεται το πρόγραμμα με άλλα παρόμοια προγράμματα;
7. Το πρόγραμμα παρουσιάζει και άλλα συναφή αποτελέσματα που δεν έχουν προβλεφθεί από την αρχή;

Βεβαίως ο καθορισμός των ερωτημάτων αξιολόγησης δεν συνιστά παρά μόνο το αρχικό στάδιο σε μια διαδικασία αξιολόγησης. Με βάση τα ερωτήματα αυτά θα πρέπει να καθοριστούν επακριβώς οι υπό αξιολόγηση μεταβλητές, να οριστούν τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν για να μετρήσουν την κάθε μεταβλητή, καθώς επίσης και οι διαδικασίες και οι τεχνικές εκείνες που θα χρησιμοποιηθούν για την ανάλυση των δεδομένων. Όλα τούτα όμως εκφεύγουν από τη στοχοθεσία της παρούσας εργασίας γι' αυτό και δεν θα μας απασχολήσουν εδώ αναλυτικά.

Μολονότι το στοιχείο της τελικής αξιολόγησης δεν απουσιάζει παντελώς από την πρόταση αξιολόγησης, όπως αυτή αναπτύχθηκε πιο πάνω, μπορεί

να λεχθεί ότι αυτή είναι περισσότερο εστιασμένη προς την κατεύθυνση της διαμορφωτικής αξιολόγησης, αφού στοχεύει πρωταρχικά στο να εντοπίσει τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του ΠΜΑ, καθώς και τους τομείς στους οποίους χρειάζεται βελτίωση. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται σε μεγάλο βαθμό η αναγκαία ανατροφοδότηση και υποβοηθείται η λήψη των κατάλληλων διορθωτικών μέτρων για μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων του προγράμματος. Αυτός ο τύπος αξιολόγησης δεν είναι καθόλου απειλητικός προς τους εμπλεκόμενους και συνεπώς παρέχει τα εχέγγυα για την εφαρμογή μιας διαδικασίας που είναι συνεργατική και αναπτυξιακή από τη φύση της (Harris, 1986· Sergiovanni & Starratt, 1998).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Borich, G. (2006). Five Stages for Self-Evaluating Organizations. In J. Golembiewski, *Handbook of Organizational Consultation* (pp. 99-106). New York: Marcel Dekker Inc.
- Borich, G. & DeBerna, N. (1988). *Evaluation Report: A Conceptual Model of the San Antonio Youth Literacy Program*. Austin, TX: Special Education Evaluation Institute.
- Borich, G. & Jemerlka, R. (1982). A Modeling Approach to Program Evaluation. In G. Borich & R. Jemerlka, *Programs and Systems: An evaluation Perspective* (pp. 173-197). New York: Academic Press.
- Borich, G. & Klerzing, H. (1984). The Architecture of Teacher Education Programs. *European Journal of Teacher Education*, 7(2): 173-178.
- Harris, B. (1986). *Developmental Teacher Evaluation*. Boston: Allyn and Bacon, Inc.
- Hooper-Greenhill, E. (ed.) (1994). *The Educational Role of Museum*. London: Routledge.
- International Council of Museums (1986). *Code of Professional Ethics*. 15th General Assembly of ICOM Meeting in Buenos Aires.
- Kaufman, R. A. (1988). *Assessing Educational Needs*. Lancaster, PA: Technomic.
- Marcouse, R. (1973). *Changing Museum in a Changing World*. In UNESCO, *Museums Imagination and Education*. Paris: UNESCO.
- Newsom, B. & Silver, A. Z. (1978). *The Art Museum as Educator*. Council of Museums and Education in the Visual Arts.
- Παπαρδής, Π. (1996). Μοντελοποίηση Προγραμμάτων (Model Modeling): Η περίπτωση του προγράμματος για τη λειτουργική εκμάθηση της νεοελληνικής γλώσσας. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 23: 37-61.
- Scriven, M. (1965). The Methodology of Evaluation. In R. Stake (ed.), *AERA Monograph on Curriculum Evaluation*, No. 1. Chicago: Rand McNally.
- Sergiovanni, T. & Starratt, R. (1998). *Supervision: A Redefinition* (6th edition). New York: McGraw-Hill.
- Zeller, T. (1987). Museums and the Goals of Art Education. *Art Education*, 47 (1): 50-55.
- Ζίας, Ν. (1994). *Μουσείο-Σχολείο*. Πρακτικά 4ου Περιφερειακού Σεμιναρίου για Εκπαιδευτικούς, Ιωάννινα.